

مجموعه گفتارهای علمی اخلاقی

حضرت آیت الله یثربی دامت برکاته

به سوی معرفت

تفسیر آیات ولایت و امامت

بهره‌مند از وحی را

چه حاجت به مشورت؟

۳ | آذر ۱۳۸۷

۴ | ذی‌حجه المراه ۱۴۲۹

تکثیر این جزوه

با رعایت محتوا، حفظ امانت در نقل و ذکر مأخذ مجاز است

« الحمد لله رب العالمين وصلّى الله على سيّدنا محمّد وآله الطاهرين ولعنة الله على أعدائهم أجمعين » .

یادی از حضرت امام باقر علیه السلام

در ایام شهادت امام باقر علیه السلام قرار داریم. بحث را با حدیثی از ایشان علیه السلام آغاز می‌کنیم و پس از بیان آن ادامهٔ مباحث گذشته را پی می‌گیریم.

« عن أبي جعفر عليه السلام: الكمال كل الكمال التفقه في الدين والصبر على الثّائبة وتقدير المعيشة »^(۱).

بالاترین درجهٔ کمال، فقاہت در دین و صبر بر مشکلات و برنامه ریزی در زندگی است.

کمال نیز همانند بسیاری از امور دیگر دارای مراتب می‌باشد. بنابر این حدیث شریف، کمالی که از همهٔ کمالات بالاتر است و پس از آن دیگر کمالی متصوّر نیست، فقیه شدن در دین می‌باشد.

فقاہت؛ علم و معرفت و فهم عادی نیست، بلکه به معنای دقیق‌تری می‌باشد و آن اینکه دین را از اساس و بنیان شناخته و به کار بگیریم. به عبارتی دیگر فقه؛

۱- کافی، جلد ۱ صفحه ۳۳ و بحار الأنوار، جلد ۷۵ صفحه ۱۷۲.

یعنی به دست آوردن ریشه مطالب. در دین اسلام دستور داده شده که تقلید فقط از فقیه جایز است، چون تنها اوست که ریشه همه مطالب دینی را به دست آورده است.

با توجه به این مطلب امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام در روایتی می‌فرماید:

«إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ فِقْهَهُ فِي الدِّينِ»^(۱).

زمانی که خداوند برای بنده‌ای خیری را اراده کند او را در دین فقیه می‌گرداند.

از سلسله مباحثی که دنبال می‌کنیم این است که امامت و ولایت را از ریشه شناخته و در این مبحث به فقاہت برسیم؛ یعنی به شناختی اساسی و عمیق در این موضوع دست یابیم.

چکیده سخن

متکلمین اهل سنت قائل به عدالت صحابه می‌باشند. از طرفی این قول با عصمت انبیاء عَلَيْهِمُ السَّلَام خصوصاً پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ معارض می‌باشد. لذا ادعا کردند که عصمت انبیاء عَلَيْهِمُ السَّلَام مخصوص به دریافت و رساندن وحی است. در امور روز مره زندگی و در جایی که وحی نباشد، پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به اجتهادات خویش مراجعه می‌کنند. در جلسات قبل بیان شد که علمای اهل سنت برای اثبات این ادعا به آیاتی از قرآن تمسک جسته‌اند که برخی از آیات مورد استناد را نقل کرده، نادرستی استدلال به آن را به اثبات رساندیم. اینک به سایر دلایل آنان می‌پردازیم.

۱- کافی، جلد ۱ صفحه ۳۲ و بحار الأنوار، جلد ۱ صفحه ۲۱۷.

استناد به آیه مشاوره

دانشمندان اهل سنت بر این باورند که آیه مشاوره؛ یعنی آیه ۱۵۹ از سوره آل عمران دستوری از جانب خداوند متعال به پیامبر ﷺ است، مبنی بر وجوب رجوع پیامبر ﷺ و مشورت ایشان ﷺ با صحابه و مسلمانان^(۱). پس طبق این آیه در اموری که وحی از جانب خداوند متعال نازل نشده است، پیامبر ﷺ باید با صحابه و مسلمانان مشورت نمایند. زیرا پیامبر ﷺ نیز مانند دیگر مردم عادی هستند که با مشورت کردن، راه صحیح را می‌یابند و عاقلانه عمل می‌کنند.

نقدی بر استدلال فوق

آیه مشاوره در سیاق آیاتی قرار دارد که واقعه احد را تشریح می‌کند^(۲). آیه ۱۲۰ تا ۱۸۰ سوره آل عمران به نقل این ماجرا پرداخته است. ابتدا آیه را به صورت کامل نقل می‌نماییم و بعد مقصود از آن را تشریح می‌کنیم. خداوند سبحان می‌فرماید:

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾^(۳).

- ۱- از منابع اهل سنت: الفصول في الاصول، جلد ۳ صفحه ۲۴۰ و المحصول، جلد ۶ صفحه ۲۰.
- ۲- برای اطلاع بیشتر از غزوه احد رجوع کنید به السيرة النبوية، جلد ۳ صفحه ۶۴ و تاریخ الاسلام ذهبي، جلد ۱ صفحه ۱۶۵. (هر دو از منابع اهل سنت)
- ۳- سوره آل عمران، آیه ۱۵۹.

به برکت رحمت الهی در برابر آنان نرم و مهربان شدی و اگر خشن و سنگدل بودی، از اطراف تو پراکنده می شدند. پس آنها را ببخش و برای آنها آمرزش بطلب، و در کارها با آنان مشورت کن، اما هنگامی که تصمیم گرفتی، قاطع باش و بر خدا توکل کن، زیرا خداوند متوکلان را دوست دارد.

غزوه احد یکی از واقعه هایی است که درسها و خاطرات زیادی را از خود به جای گذارد. تنگه ای که در کوه احد قرار دارد، یکی از حساس ترین نقاط این منطقه می باشد. پشت این تنگه جاده ورودی به مدینه می باشد. با توجه به حساسیت این نقطه، پیامبر ﷺ تعدادی تیرانداز را به حفاظت از آنجا گماردند و از آنان خواستند که به هیچ وجه آنجا را رها نکنند و به آنان فرمودند: حتی اگر خبر پیروزی را شنیدید، همانجا بمانید و با خبر پیروزی مغرور نشوید و برای جمع آوری غنائم جنگی، این نقطه را رها نکنید. با تمام سفارشهای پیامبر ﷺ به این افراد، آنان به محض اینکه احساس کردند پیروزی از آن مسلمانان شده به قصد جمع آوری غنائم جنگی این نقطه حساس را رها کرده و به پائین کوه آمدند. در این هنگام مشرکین که منتظر چنین لحظه ای بودند به محض غفلت مسلمانان از تنگه و رها کردن آن از همان نقطه به مسلمانان حمله کرده و آنان را غافلگیر کردند. همین امر موجب پیروزی مشرکین گردید.

مسلمانان شکست خورده از این جنگ برگشتند و دائماً از یکدیگر می پرسیدند: مگر خداوند سبحان وعده پیروزی مسلمین را نداده بود؟ پس چرا شکست خوردیم؟ آیا خداوند متعال وعده نداده بود که؛

﴿سَنَلْقَى فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ
سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ﴾^(۱).

به زودی در دل‌های کافران، به خاطر اینکه بدون دلیل چیزهایی را
برای خدا هم‌تا قرار دادند، رعب و ترس می‌افکنیم و جایگاه آنها آتش
است و چه بد جایگاهی است جایگاه ستمکاران.

خداوند در جواب همه این سخنان آیه ذیل را نازل فرمود:

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَارَعْتُمْ فِي
الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّنْ بَعْدَ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ
يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ﴾^(۲).

خداوند وعده خود به شما تحقق را بخشید. در آن هنگام دشمنان را به
فرمان او به قتل می‌رساندید. تا اینکه سست شدید، و در کار خود به
نزاع پرداختید و بعد از آنکه آنچه را دوست می‌داشتید، به شما نشان
داد، نافرمانی کردید. بعضی از شما خواهان دنیا بودند و بعضی
خواهان آخرت. سپس خداوند شما را منصرف ساخت (شکست
خوردید) تا شما را آزمایش کند و او شما را بخشید. و خداوند نسبت
به مؤمنان فضل و بخشش دارد.

پس خداوند در وعده خود صادق بود، به این دلیل که در مرحله اول پیروزی را
برای مسلمانان رقم زد. پیروزی نهایی در صورتی حاصل می‌شد که از دستورات

۱- سوره آل عمران، آیه ۱۵۱.

۲- سوره آل عمران، آیه ۱۵۲.

پیامبر ﷺ پیروی می‌کردند. ولی آنان به جای پیروی از دستورات پیامبر ﷺ حَبّ دنیا را برگزیدید و موضع خود را رها کرده به دنبال جمع آوری غنائم رفتند.

چهره سه گروه در این واقعه

پیامبر ﷺ پیش از عزیمت سپاه مسلمانان به احد برای جنگ، عده‌ای از مسلمانان را جمع کردند و به آنان فرمودند: همان طور که همگی می‌دانید ما در جنگ بدر بر دشمن خود غلبه کردیم، ولی خبر رسیده که آنها هم اکنون قصد جنگ دیگری را دارند، و مطمئناً سپاه دشمن بعد از اینکه متحمل شکست شد، قوای خود را قدرت بخشیده و به قصد پیروزی به ما حمله می‌کند نظر شما در مورد شکل رویارویی با آنان چیست؟ طبق آیات قرآن دو گروه از منافقین در اینجا چهره واقعی خود را نشان دادند.

گروه اول گفتند: ما در مدینه می‌مانیم و داخل شهر از خود دفاع می‌کنیم. عده‌ای دیگر گفتند: ما اصلاً قصد جنگ نداریم و در هیچ جنگی شرکت نمی‌کنیم. آیه ذیل به این دو گروه اشاره می‌کند، خداوند متعال می‌فرماید:

﴿إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فِئْتَوْكُلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾^(۱).

زمانی را که دو طایفه از شما تصمیم گرفتند، سستی نشان دهند و خداوند آنها بود، و افراد با ایمان باید تنها بر خداوند توکل کنند.

طبق این آیه شریف این دو گروه با سخنان بیهوده در امر خدا و رسول

۱-سوره آل عمران، آیه ۱۲۲.

خدا ﷺ سستی به خرج داده و از جنگ دوری کردند. به هر جهت بعد از اینکه مشرکان آن نقطه حساس را خالی از نگهبان دیدند، از پشت سر به مسلمانان حمله کرده و آنان را غافلگیر کردند از طرف دیگر عده‌ای جنگ روانی به راه انداختند و در بین لشکریان شایعه کردند که پیامبر ﷺ به قتل رسیده است. در پی این شایعه، عده‌ای از لشکر مسلمانان پا به فرار گذاشته و به مدینه برگشتند. که در طی مباحث گذشته داستان منهزمین را به طور کامل نقل کرده‌ایم^(۱).

عده‌ای دیگر فرار نکردند ولی دست از حمایت پیامبر ﷺ کشیده و به لشکر دشمن پناهنده شدند. هر کدام از آنها دنبال آشنایی بود که واسطه او شده و از سردمداران جنگ مثل ابوسفیان و ... امان نامه بگیرد. به هر جهت این افراد، پیامبر اسلام ﷺ را در میدان جنگ تنها رها کردند. آیه قرآن در مذمت و نکوهش این افراد می‌فرماید:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾^(۲).

محمد ﷺ فقط فرستاده خداست و پیش از او فرستادگان دیگری

۱- در مورد فراریان، فخررازی از مفسرین و دانشمندان اهل سنت می‌گوید: «ومن المنهزمین يوم أحد عمر... ومنهم أيضاً عثمان انهزم مع رجلين من أنصار يقال لها سعد وعقبه. انهزموا حتى بلغوا موضعاً بعيداً ثم رجعوا بعد ثلاثة أيام» از فراریان روز أحد عمر به همراه عثمان و دو تن از انصار به نامهای سعد و عقبه بودند. آنها فرار کردند تا به مکان دور دستی رسیدند و پس از سه روز باز گشتند. (از منابع اهل سنت: تفسیر فخر رازی، جلد ۹ صفحه ۵۲ والدر المنثور، جلد ۲ صفحه ۳۵۵) برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به جزوه شماره ۶۵.

۲- سوره آل عمران، آیه ۱۴۴.

نیز بودند، آیا اگر او بمیرد و یا کشته شود، شما به عقب برمی‌گردید؟
و هر کس به عقب بازگردد، هرگز به خدا ضرری نمی‌زند، و خداوند
به زودی شاکران را پاداش خواهد داد.

پس طبق سخنان قبل سه گروه در این واقعه نفاق خود را ظاهر ساختند و با
قول پیامبر ﷺ مخالفت کردند:

۱- کسانی که از دستور پیامبر ﷺ سرپیچی کردند، و سنگر خود را رها
کردند که در نهایت مسلمانان به خاطر سرپیچی این گروه دچار شکست شدند.

۲- کسانی که به محض شنیدن شایعه‌ای بی‌اساس جنگ را رها کرده و به
مدینه بازگشتند. (فراریان)

۳- کسانی که به دشمن پناه آورده و پیامبر ﷺ را تنها گذاشتند.

خداوند سبحان در مذمت خاطیان^(۱) این واقعه آیه ذیل را نازل فرمود:

﴿إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ
غَمًّا بَغْمًا لِّكَيْلًا تَحْزَنُونَ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا
تَعْمَلُونَ﴾^(۲).

هنگامی که از کوه بالا می‌رفتید و به عقب ماندگان نگاه نمی‌کردید و
پیامبر از پشت سر شما را صدا می‌زد. سپس اندوهها را یکی پس از
دیگری به شما جزا داد و این به خاطر آن بود که دیگر برای از دست
رفتن (غنائم) غمگین نشوید و نه به خاطر مصیبت‌هایی که بر شما
وارد می‌گردد. و خداوند از آنچه انجام می‌دهید آگاه است.

۱- خاطی: خطا کننده، خطا کار (فرهنگ معین)

۲- سوره آل عمران، آیه ۱۵۳.

مسلمانان بعد از این شکست دچار غم و اندوه فراوان شده بودند. دائماً در این فکر بودند که چرا از دستور پیامبر ﷺ سرپیچی کردیم؟ چرا با اعمال خود باعث شدیم پیروزی تبدیل به شکست شود؟ چرا پیامبر ﷺ را در میدان جنگ تنها گذاشتیم؟ خداوند می‌فرماید: این غم و اندوه برای تربیت شما مفید است و عبرتی برای شما خواهد بود. در ادامه آیات خداوند کسانی را که از جنگ فرار کردند مذمت کرده و می‌فرماید: این افراد به خاطر ترس از مرگ، جنگ را رها کردند در حالی که اگر زمان مرگ آنها فرا رسد حتی اگر در رختخواب خود باشند جان آنها گرفته می‌شود:

﴿ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نَاعَسًا يَعْشَى طَائِفَةٌ مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾^(۱).

سپس به دنبال این غم و اندوه آرامشی بر شما فرستاد. این آرامش به صورت خواب سبکی بود که گروهی از شما را فراگرفت. اما گروه دیگری در فکر جان خویش بودند. آنها گمان‌های نادرستی همچون گمان‌های دوران جاهلیت درباره خدا داشتند، و می‌گفتند: آیا چیزی از پیروزی نصیب ما می‌شود؟ بگو: همه کارها به دست خداست آنها

۱-سوره آل عمران، آیه ۱۵۴.

در دل خود چیزی را پنهان می‌دارند که برای تو آشکار نمی‌سازند. می‌گویند: اگر ما سهمی از پیروزی داشتیم در اینجا کشته نمی‌شدیم بگو: اگر هم در خانه‌های خود بودید آنهایی که کشته شدن بر آنها مقرر شده بود قطعاً به سوی آرامگاه‌های خود بیرون می‌آمدند. و اینها برای این است که خداوند آنچه در سینه‌های پنهان دارید بیازماید و آنچه را در دل‌های شما است خالص گرداند. و خداوند از آنچه در درون سینه‌هاست با خبر است.

در ادامه، خداوند می‌فرماید: دلیل دیگری که باعث شد این افراد صحنه جنگ را رها کنند این بود که از شیطان پیروی کردند و شیطان باعث لغزش آنها شد. خداوند سبحان می‌فرماید:

﴿إِنَّ الدِّينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ التَّقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ﴾^(۱).

کسانی از شما که در روز رو به رو شدن دو جمعیت با یکدیگر (در جنگ احد) فرار کردند، شیطان آنها را بر اثر بعضی از گناهایی که مرتکب شده بودند، به لغزش انداخت و خداوند آنها را بخشید، خداوند آمرزنده و بردبار است.

گناه بزرگ صحابه

قبل از عزیمت به جنگ تعدادی از مسلمانان در مدینه ماندند، و اصلاً همراه

۱- سوره آل عمران، آیه ۱۵۵.

پیامبر ﷺ وارد جنگ نشدند. عده‌ای همراه پیامبر ﷺ از مدینه خارج شدند ولی قبل از شروع جنگ با سخنان منافق مشهوری به نام عبدالله ابن ابی سلول صحنه جنگ را ترک کردند^(۱). در لحظات سخت جنگ عده‌ای سنگر خود را رها کردند، و برای جمع آوری غنیمت از کوه به زیر آمدند. که دشمن از این فرصت بهترین بهره را برد و ضربه نهائی را بر پیکر مسلمین وارد کرد. عده‌ای هم بر پایه ادعای بی اساسی (قتل پیامبر ﷺ) به لشکر دشمن پناهنده شدند. در چنین شرایطی بود که دندان پیامبر ﷺ شکسته شد و سر مبارک ایشان ﷺ مورد ضرب و جرح قرار گرفت^(۲).

بنابر روایات موجود، پس از شهادت حمزه سید الشهداء علیه السلام، تنها امیرالمؤمنین علیه السلام و ابودجانه انصاری از پیامبر ﷺ دفاع می‌کردند^(۳). پس از ذکر این مقدمه، این پرسش پدید می‌آید که آیا با چنین گناہانی که صحابه مرتکب شدند و پیامبر ﷺ را تنها رها کرده و هر کدام به نحوی فرار کردند، می‌توان همه صحابه را عادل دانسته و بر عدالت آنها اصرار کرده تا جایی که مجبور باشیم برای اثبات این ادعا عصمت انبیاء علیهم السلام خصوصاً پیامبر ﷺ را زیر سؤال ببریم؟

خاطیان، مورد عفو خدا و رسول ﷺ

چون اسلام در آغاز راه بود، و بسیاری از این افراد گناهکار تازه مسلمان شده

۱- از منابع اهل سنت: السیرة النبویة، جلد ۳ صفحه ۶۸.

۲- از منابع اهل سنت: السیرة النبویة، جلد ۲ صفحه ۸۴.

۳- حیات القلوب، جلد ۴ صفحه ۹۵۱ و السیرة النبویة، جلد ۳ صفحه ۷۲.

بودند و هنوز خلق و خوی عرب جاهلی در آنها موجود بود خداوند از گناهان آنها گذشت و آنها را مورد عفو خود قرار داد و فرمود:

﴿وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾^(۱).

و او شما را بخشید، و خداوند نسبت به مؤمنان، فضل و بخشش دارد. خداوند به پیامبر ﷺ خود نیز دستور می‌دهد که از آنها کینه‌ای به دل راه ندهد تا بتواند در اداره جامعه اسلامی موفق باشد. دستور خداوند چنین است: از گناهان آنها چشم پوشی کن و با مهربانی و خوشرویی با آنان برخورد نما.

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾^(۲).

به برکت رحمت الهی در برابر آنان نرم و مهربان شدی و اگر خشن و سنگدل بودی از اطراف تو پراکنده می‌شدند.

بنابر فرمان خداوند سبحان، پیامبر ﷺ نباید آنان را به حال خود رها می‌کردند و باید از بی‌اعتنایی به آنها پرهیز می‌نمودند تا جایی که در امور خود باید با آنها مشاوره می‌فرمودند. ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾، راه و روش انبیاء ﷺ را مشخص می‌کند که حرکت همه انبیاء ﷺ چنین بود که اولاً از گناه امت خویش گذشته و چشم پوشی می‌کنند، ثانیاً آنان را به حال خود رها نمی‌کردند بلکه برای آنان ارزش قائل می‌شدند. پس امر به مشاوره، امری عالمانه، مدبرانه و حکیمانه برای تألیف و جلب قلوب گناهکارانی محسوب می‌شود که خود ایشان به گناهشان عالم بوده و اعتراف می‌کنند.

۱- سوره آل عمران، آیه ۱۵۲.

۲- سوره آل عمران، آیه ۱۵۹.

خداوند سبحان در رابطه با بعثت انبیاء عَلَيْهِمُ السَّلَامُ می‌فرماید:

﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾^(۱).

خداوند بر مؤمنان منت نهاد هنگامی که در میان آنها، پیامبری از خودشان برانگیخت، که آیات او را بر آنها بخواند و آنها را پاک کند و کتاب و حکمت بیاموزد، و البته پیش از آن، درگمراهی آشکاری بودند. در این آیه شریف هدف از بعثت پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تزکیه، تعلیم و تربیت بیان شده است. مشورت با مسلمانان نیز امری هم خارج از این اهداف نیست. پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با این حرکت (مشورت با مسلمانان و صحابه) به مردم این آموزش را می‌دهند که در امور خود با دیگران مشورت نمایند و اگر کسی گناهی انجام داد شما او را ببخشید و مورد عفو خود قرار دهید و با او مهربان و خوشرو باشید. پس هدف پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از مشاوره با صحابه، تعلیم و تربیت می‌باشد. نه اینکه معاذالله، پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ علم ناقص دارند و چون در اجتهادات خویش دچار اشتباه می‌شوند باید با صحابه مشورت کنند تا از دانش صحابه استفاده کنند و در راه صحیح گام بردارند.

کسی که دارای وحی الهی است و کتاب خداوند بر قلب مبارک ایشان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نازل شده است را چگونه می‌توان دارای دانشی ناقص دانست؟! چگونه می‌توان ایشان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را نیازمند به مشورت با دیگران دانست در حالی که دارای کتابی است که خداوند سبحان در وصف این کتاب می‌فرماید:

۱-سوره آل عمران، آیه ۱۶۴.

﴿وَمَا يُعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾^(۱).

و هیچ چیز در آسمان و زمین از پروردگار تو مخفی نمی ماند حتی به اندازه سنگینی ذره‌ای و نه کوچکتر و نه بزرگتر از آن نیست مگر اینکه در کتاب آشکار ثبت است.

با توجه به علم لدنی و وحیانی که پیامبر ﷺ دارای آن می باشد چگونه نیازمند به مشورت با شخصی است که از میدان جنگ فرار می کند یا به لشکر دشمن پناهنده می شود؟

اهل سنت و تفسیر آیه مشاوره

اهل سنت در مورد امر به مشاوره نظریات مختلفی را ارائه کرده اند. و اختلاف آراء در تفسیر این آیه شریف نشان از درماندگی آنان دارد. دلیل این چندگانگی آن است که باید طوری تفسیر کنند که با عصمت پیامبر ﷺ و ادعای خودشان مبنی بر عدالت صحابه موافق باشد. اکنون به چند نمونه از تفاسیر آنان اشاره می نمایم.

۱ - زمخشری در مورد آیه مشاوره چنین می گوید: خداوند به پیامبر ﷺ [دستور مشاوره می دهد چون عربها مردمی هستند که از انسان مستبد و خودکامه بیزار هستند.

«لثَلَا يَتَّقِلُ عَلَيْهِمْ اسْتِبدَادَهُ بِالرَّأْيِ دُونَ نَهْمٍ»^(۲).

به خاطر اینکه بر عربها، خودکامگی و استبداد در رأی سنگین بود.

۱- سوره یونس، آیه ۶۱.

۲- الکشاف، جلد ۱ صفحه ۴۷۵.

- ۲- فخر رازی در مورد امر به مشاوره چند نظریه ارائه می‌دهد، از جمله؛
- الف: «انّ مشاوره الرسول ﷺ إياهم توجب علو شأنهم ورفعته درجاتهم وذلك يقتضي شدة محبتهم له وخلصهم في طاعته ولو لم يفعل ذلك، لكان ذلك إهانة بهم فيحصل سوء الخلق والفظاظة»^(۱).
- مشورت پیامبر ﷺ با مسلمانان موجب افزایش منزلت و احترام آنان است و این امر موجب می‌شود که آنان احترامی بیشتر به پیامبر ﷺ داشته باشند و خالصانه اطاعت کنند و اگر پیامبر ﷺ با آنان مشورت نکند اهانتی به آنان به شمار می‌رود و موجب بد رفتاری آنان با رسول الله ﷺ و پراکنده شدن آنان می‌گردد.
- ب: «وشاورهم في الأمر لا لتستفيد منهم رأياً وعلماً لكن لكي تعلم مقادير عقولهم وأفهامهم ومقادير حبّهم لك وإخلاصهم في طاعتك فحينئذ يتمييز عندك الفاضل من المفضول»^(۲).
- دستور مشورت برای استفادۀ رسول الله ﷺ از نظر و علم آنان نیست بلکه برای این است که رسول الله ﷺ میزان درک و فهم و مقدار محبت و اخلاص آنان را در عمل بدانند تا بتوانند بین برتر و فروتر تفاوت بگذارند.
- ۳- طبری در مورد این آیه شریف می‌گوید:
- «كيف يؤمر النبي باتّباع الشورا مع أنّه غنيّ من المسلمين بالوحي»^(۳).

۱- تفسیر الرازی، جلد ۹ صفحه ۶۸.

۲- همان مدرک.

۳- جامع البیان، جلد ۴ صفحه ۱۰۰.

چگونه پیامبر ﷺ [مأمور به مشورت شدند در حالی که به وسیله
وحی الهی از رأی مردم بی نیاز هستند .

در ادامه چنین توجیه کرده: آیه در مقام تعلیم و تربیت امت بوده و پیامبر ﷺ
در عمل چنین کاری را انجام دادند تا مردم هم چنین رفتار کنند .

سخن پایانی

مشورت پیامبر ﷺ با مردم، برای کسب دانش و آگاهی نبوده است بنا بر
این در پایان آیه، خداوند متعال می فرماید: ﴿فَإِذَا عَزَمْتَ...﴾ آنگاه که تصمیم
خود را گرفتی با توکل به خدا آن را عملی کن . واضح است که خداوند نمی فرماید
تصمیمی که بر اساس رأی شورا گرفتی محقق ساز، بلکه نتیجه‌ای که خودت
مستقلاً به آن رسیده‌ای بر طبق آن عمل کن .

اختلاف و انحرافی که اهل سنت در تفسیر آیه مشاوره پیدا کرده‌اند، تنها به
خاطر تمسک نجستن به اهل بیت علیهم السلام می باشد، اهل بیتی که بر اساس نصوص
فراوان مبین کتاب خداوند معرفی شده‌اند .

« وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ »

خودآزمایی؛

- ① امام باقر علیه السلام بالاترین کمال را چه می دانند؟
- ② اهل سنت برای اثبات استدلال خود مبنی بر اجتهاد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به چه آیه‌ای استناد می کنند؟
- ③ آیه مشاوره در مورد چه واقعه‌ای نازل شد؟
- ④ واکنش منافقان در مورد جنگ احد چه بود؟
- ⑤ علت اصلی شکست مسلمانان در جنگ احد چه بود؟
- ⑥ خداوند متعال در مورد کسانی که پس از شنیدن خبر شهادت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم پشت به مسلمانان کردند چه می فرماید؟
- ⑦ در جنگ احد هنگام فرار مسلمانان، تنها چه کسانی از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم حمایت کردند؟
- ⑧ بنابر آیاتی که در مورد جنگ احد نازل شده است، مشورت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم با مسلمانان چگونه تفسیر می شود؟
- ⑨ خداوند سبحان در مورد بعثت انبیاء علیهم السلام چه می فرماید؟
- ⑩ مفسرین اهل سنت برای فرار از تناقضات خود، آیه مشورت را چگونه تفسیر می کنند؟
- ⑪ دلیل چندگانگی اهل سنت در تفسیر آیه مشورت چیست؟

پس هدف پیامبر ﷺ از مشاوره با صحابه ، تعلیم و تربیت می باشد . نه اینکه معاذ الله ، پیامبر ﷺ علم ناقص دارند و چون در اجتهادات خویش دچار اشتباه می شوند باید با صحابه مشورت کنند تا از دانش صحابه استفاده کنند و در راه صحیح گام بردارند . کسی که دارای وحی الهی است و کتاب خداوند بر قلب مبارک ایشان ﷺ نازل شده است را چگونه می توان دارای دانشی ناقص دانست؟! چگونه می توان ایشان ﷺ را نیازمند به مشورت با دیگران دانست در حالی که دارای کتابی است که خداوند سبحان در وصف این کتاب می فرماید...

(صفحه ۱۵ از همین جزوه)

- محل عرضه CD جلسات به سوی معرفت : ابتدای خیابان امام، جنب قائمیه، فروشگاه آوای مهر .
- شماره سیستم پیام کوتاه (SMS) ۳۰۰۰۷۲۲۷۰۸ می باشد .
- در صورت تمایل به دریافت پیام کوتاه جلسات، شماره تلفن همراه خود یا دوستانتان را با نام به سیستم ارسال کنید .

محل برگزاری جلسات :

کاشان : حسینیه مرحوم آیت الله یشربی رحمته

تلفن : ۴۴۴۳۳۴۳ - ۴۴۴۵۲۷۷ نامبر : ۴۴۴۹۹۳۳

پست الکترونیک : info@yasrebi.ir

www.yasrebi.ir